

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ГОРОХІВСЬКА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378:62-047.22:37-051(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

015 – професійна освіта (за спеціалізаціями)

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

01 Освіта

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Вінниця – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України, м. Львів.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
Козловський Юрій Михайлович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра педагогіки та інноваційної освіти, завідувач,
м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кафедра педагогіки та психології
управління соціальними системами, завідувач,
м. Харків;

доктор педагогічних наук, професор
Кобилянський Олександр Володимирович,
Вінницький національний технічний університет,
кафедра безпеки життєдіяльності та педагогіки
безпеки, завідувач, м. Вінниця;

доктор педагогічних наук, професор
Гомонюк Олена Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
кафедра психології та педагогіки, професор,
м. Хмельницький.

Захист відбудеться «06» квітня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. К. Острозького, 32, корп. 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (вул. К. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001) та на сайті університету за адресою: <http://www.vspu.edu.ua/>.

Автореферат розісланий «05» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Сучасні реформувальні процеси в економічному, соціально-політичному та духовно-культурному житті України, її інтеграція у європейський і світовий освітній простір висувають принципово нові вимоги до національної системи вищої освіти, адже саме на неї припадає визначальна роль у підготовці наукового та інтелектуального потенціалу країни. У цьому контексті ефективна реалізація завдань вищої освіти ґрунтується на якості кадрового потенціалу освітніх закладів, в основу якої покладено положення низки нормативно-правових документів: Закон України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.» (2013), галузева «Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013), постанова Кабінету Міністрів України «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019).

З огляду на це, одним із пріоритетних завдань, що стоять перед вищою освітою, є професійна підготовка викладачів технічних закладів вищої освіти (ЗВО), чия професійно-педагогічна компетентність прямо та опосередковано позначається на стані розвитку технічного сектору економіки. Практика доводить, що система підвищення кваліфікації викладачів технічних ЗВО не задовольняє сучасних потреб українського суспільства: у більшості науково-педагогічних працівників відсутня педагогічна освіта, яка значною мірою визначає успішність реалізації завдань педагогічної діяльності; формування професійно-педагогічних умінь відбувається неефективно, методом спроб і помилок, із застосуванням традиційних дидактичних засобів; спостерігається тенденція професійного вигорання викладачів; практика підвищення кваліфікації спрямована переважно на оновлення предметних знань, що не сприяє забезпеченню особистісного і професійного розвитку тощо.

Актуальність вирішення цієї проблеми нині зумовлюється і загостренням низки *суперечностей*.

На *концептуальному рівні* між:

- достатньо високим рівнем розробленості сучасних концепцій розвитку особистості та недостатньою визначеністю ролі та місця професійно-педагогічної компетентності в професійному розвитку особистості викладача вищої школи;
- динамічними змінами у професійній діяльності викладачів технічних ЗВО, зумовленими постійним зростанням вимог до їхньої конкурентоспроможності, педагогічної та професійної компетентності, і традиційною системою післядипломної педагогічної освіти.

На *нормативно-організаційному рівні* між:

- зростанням вимог сучасних технічних ЗВО до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів і недостатнім рівнем забезпечення необхідних для цього організаційно-педагогічних умов;
- вагомими позитивними здобутками зарубіжного досвіду щодо розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи та неналежним рівнем його використання у вітчизняних технічних ЗВО.

На змістово-технологічному рівні між:

- об'єктивною потребою цілеспрямованого розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО та недостатністю відповідного науково-методичного забезпечення цього процесу;

- необхідністю використання інноваційних форм, методів, засобів, сучасних педагогічних технологій і реальним станом їх реалізації в освітньому процесі підвищення кваліфікації, переважанням традиційного когнітивноспрямованого підходу.

Саме на сучасних проблемах вивчення особливостей професійного становлення, розвитку і саморозвитку особистості педагога вищої школи, як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, зосереджена увага вітчизняних і зарубіжних учених: модернізація системи вищої освіти на засадах компетентісно орієнтованого підходу (І. Бех, Н. Бібік, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова, О. Пометун, І. Родигіна, Л. Хоружа та ін.); психолого-педагогічні механізми професійної підготовки і розвитку педагогів вищої школи (С. Гончаренко, Н. Дяченко, Е. Зеєр, О. Кобилянський, А. Маркова, О. Падалка, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.); теоретичні і методичні засади розвитку професійно-педагогічної культури, професійної майстерності, педагогічного професіоналізму викладачів (Г. Васянович, О. Гомонюк, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Ісаєв, А. Коломієць, В. Краєвський, О. Лавріненко, О. Романовський, С. Сисоєва та ін.); теоретико-методологічні засади неперервної професійної освіти (Т. Десятов, Ю. Єрмак, Ю. Кулюткін, Н. Мукан, О. Овчарук, В. Шахов та ін.); андрагогічні особливості освіти дорослих (С. Архіпова, С. Вершловський, В. Вихрущ, Н. Дем'яненко, А. Кукуєв, Л. Лук'янова та ін.); тенденції розвитку післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників (Т. Волобуєва, В. Гаргай, В. Гладуш, Н. Клокар, Н. Клясен, В. Олійник, О. Чорна та ін.).

Дослідження феномену професійної компетентності представлене в роботах таких авторів, як: С. Бухальська, В. Введенський, Н. Матяш, А. Мудрик, Н. Ничкало, Є. Рогов, Г. Стайнов та ін. Особливості формування професійної компетентності науково-педагогічних працівників ЗВО непедагогічного профілю окреслено в працях І. Агібової, В. Білик, Л. Драгієвої, Ю. Козловського, Л. Тархан, О. Щербак та ін. Виділенню педагогічної компоненти у структурі професійної компетентності присвячені праці О. Бондаревської, Л. Мітіної, Є. Шиянова та ін.

Розуміння сутності професійно-педагогічної компетентності є предметом досліджень О. Агаркової, В. Єлагіної, Л. Зеленської, Н. Кузьміної, Т. Маслової, Г. Прокоф'євої, Т. Серебровської та ін. Окремі аспекти формування професійно-педагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників розглянули Т. Данилова, С. Демченко, В. Кудзоева, О. Маринич, В. Семенова, Н. Цірікова та ін.

Проте, незважаючи на широкий інтерес науковців до питань професійної підготовки науково-педагогічних працівників, проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО не містить цілеспрямованих системних досліджень. Це виявляється у відсутності єдиного розуміння сутності феномену професійно-педагогічної компетентності,

розроблених і експериментально апробованих педагогічних умов, теоретично визначеної і методично обґрунтованої моделі її розвитку в системі підвищення кваліфікації.

Актуальність означеної проблеми, її недостатнє наукове обґрунтування в педагогічній теорії і практиці, необхідність розв'язання окреслених вище суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Теоретичні і методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось у межах комплексної науково-дослідної теми кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (реєстраційний номер 0116U004108). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 43 від 24.04.2018 р.) й узгоджена Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 3 від 29.05.2018 р.).

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити теоретичні і методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретичні засади та методичне забезпечення розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти у процесі підвищення кваліфікації.

Провідною **ідеєю** дослідження є положення про те, що розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО є пріоритетним напрямом їхнього професійного становлення. Реалізація провідної ідеї передбачає зміну традиційних підходів процесу розвитку досліджуваної компетентності викладачів фахових дисциплін у межах підвищення кваліфікації на основі надання цьому процесу інноваційності, системності та неперервності.

В основу **концепції наукового дослідження** покладено ідею про неперервний розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача фахових дисциплін технічного ЗВО на етапі підвищення кваліфікації, що співвідноситься з компетентісно й особистісно орієнтованою доктриною вітчизняної педагогічної освіти. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО є невід'ємною складовою їхньої післядипломної освіти, особливості якої зумовлені глобальними інтеграційними процесами, сучасними вимогами конкурентного ринку праці до професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи, потребою в забезпеченні неперервної освіти і самоосвіти науково-педагогічних працівників упродовж усього життя.

Концепція дослідження ґрунтується на визнанні положення, що розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін у межах

підвищення кваліфікації необхідно організовувати на основі індивідуального і комплексного підходів до структурування змісту та застосування форм, педагогічних технологій, методів, що забезпечують поетапний розвиток досліджуваної компетентності відповідно до навчальних досягнень і можливостей кожного викладача. Рівень розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін може бути оцінений за допомогою моніторингу мотиваційно-ціннісного, пізнавально-інтелектуального, функціонально-технологічного, соціально-комунікативного, рефлексивно-регулятивного компонентів досліджуваного професійно-особистісного утворення та їхніх показників, що визначає динаміку поетапного розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО під час навчання у межах підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти.

Методологічний концепт відображає наукове підґрунтя (у площині філософського, загальнонаукового, міждисциплінарного рівнів) проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що досліджується з позиції взаємозв'язку та взаємодії фундаментальних наукових підходів: системного, андрагогічного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, акмеологічного, функціонального, інтегративного, інноваційного, креативного; базується на обґрунтуванні принципів: загальнодидактичних (науковості, послідовності, свідомості й активності); професійної освіти (фундаментальності, професійної спрямованості, інтегративності, проблемності, індивідуалізації, наступності, неперервності); педагогічної освіти (суб'єктності, варіативності, прогностичності, демократизації); андрагогічних (опори на досвід дорослого учня; коригування застарілого досвіду і особистісних установок, що заважають засвоєнню нових знань; актуалізації результатів навчання; елективності навчання; розвитку освітніх потреб); специфічних (професійно-педагогічного самовдосконалення; системного підвищення педагогічної кваліфікації; цілепокладального залучення викладача в інноваційну діяльність; діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; рефлексивної спрямованості розвитку професійно-педагогічної компетентності).

Теоретичний концепт передбачає обґрунтування термінологічної основи дослідження, категоріального апарату розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін, а також наукове обґрунтування авторської концепції, структурно-функціональної моделі та педагогічних умов розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Концепт становить систему вихідних дефініцій і параметрів, що розкривають розуміння сутності основних понять дослідження, а саме: «професійно-педагогічна компетентність викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти», «модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін», «професійно-педагогічна культура педагога», «педагогічний професіоналізм» тощо.

Методико-технологічний концепт дослідження передбачає впровадження в освітній процес системи підвищення кваліфікації моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що

відрізняється цілісністю (усі компоненти: програмно-цільовий, теоретико-методологічний, діяльнісно-технологічний, контрольно-результативний є взаємопов'язаними і працюють на кінцевий результат – позитивну динаміку розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО); визначених педагогічних умов; програмного та методичного забезпечення й інноваційних педагогічних технологій; критеріально-рівневої структури динаміки розвитку досліджуваної компетентності; оцінювання результативності процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО через його експериментальну перевірку з використанням сучасних методів діагностики досліджуваної якості на різних етапах її розвитку.

Провідна ідея та основні положення концепції втілені в **загальній гіпотезі дослідження**, що базується на такому припущенні: розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО можливий, якщо його здійснюють відповідно до розроблених теоретичних і методичних засад дослідження, котрі ґрунтуються на сучасних освітніх концепціях і спираються на обґрунтовану структурно-функціональну модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизується в **часткових гіпотезах**, відповідно до яких розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО набуває ефективності за умов:

- забезпечення неперервності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО;
- формування позитивної мотивації та ціннісного ставлення викладачів до самоосвіти, саморозвитку і самореалізації в процесі підвищення кваліфікації;
- наповнення змісту післядипломної професійно-педагогічної підготовки викладачів технічних ЗВО інноваційними розвивальними технологіями;
- активізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньо-професійному середовищі підвищення кваліфікації;
- спонукання викладачів фахових дисциплін до педагогічної рефлексії з метою побудови власної траєкторії професійного розвитку.

Для досягнення поставленої мети та перевірки висунутих гіпотез визначено такі дослідницькі **завдання**:

1. З'ясувати стан розроблення проблеми в науковій літературі та розкрити зміст і структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

2. Охарактеризувати методологічні підходи, принципи та концепцію розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

4. Визначити структурно-функціональну модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

5. Розробити діагностичний інструментарій та виявити реальний стан розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

6. Експериментально перевірити ефективність упровадження в освітній процес підвищення кваліфікації запропонованих теоретичних і методичних засад розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти.

7. Підготувати і впровадити в освітню практику підвищення кваліфікації науково-методичне забезпечення процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти.

Для перевірки гіпотези та розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні* – комплексний порівняльний, ретроспективний аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури з метою вивчення концептуальних положень, базових понять і категорій дослідження; абстрагування, конкретизація для вивчення навчально-нормативної документації та виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми; компаративний аналіз для вивчення і узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів ЗВО; структурно-системний аналіз задля виявлення структури професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, а також комплексного обґрунтування авторської концепції; моделювання для розроблення структурно-функціональної моделі та педагогічних умов розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації; узагальнення, абстрагування, синтез, індукція, дедукція для обґрунтування методологічних, науково-методичних, дидактичних засад дослідження; узагальнення для формулювання висновків і рекомендацій щодо підвищення ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

– *емпіричні* – обсерваційні (пряме і непряме спостереження) для виявлення досвіду використання форм, методів і методик, технологій розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації; діагностичні методи (анкетування, тестування, рейтингування, опитування, бесіди, аналіз результатів навчальної діяльності) для з'ясування рівня розвитку досліджуваної компетентності викладачів фахових дисциплін на різних етапах дослідження; педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов і структурно-функціональної моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО;

– *методи математичної статистики* для аналізу результатів дослідження та встановлення їх достовірності: графічні для наочного представлення і графічної

інтерпретації результатів; порівняння, кількісно-якісний аналіз результатів експерименту та їх статистичне оброблення за критерієм згоди Пірсона χ^2 .

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- *теоретично обґрунтовано* авторську концепцію розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації, що охоплює три взаємопов'язані концепти (методологічний, теоретичний, методико-технологічний); *уведено у науковий обіг* поняття «професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти» як складного, інтегративного, професійно-особистісного утворення, що характеризує сукупність ціннісно-мотиваційних ресурсів, систему соціально та професійно важливих якостей і здібностей особистості, комплекс психолого-педагогічних і предметних знань, професійні уміння та навички, комунікативний досвід і досвід самопізнання, що забезпечують здатність до успішної реалізації професійно-педагогічної діяльності та подальшого саморозвитку; *розроблено* взаємопов'язані структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, функціонально-технологічний, соціально-комунікативний, рефлексивно-регулятивний) та критеріально-діагностичний апарат оцінювання (критерії, показники і рівні) розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації; *виокремлено й обґрунтовано* педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО в процесі підвищення кваліфікації; *спроектовано* структурно-функціональну модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що відображає взаємозв'язки між програмно-цільовим, теоретико-методологічним, діяльнісно-технологічним, контрольно-результативним компонентами (блоками);

- *уточнено* зміст базових понять дослідження: «професійна компетентність», «професійно-педагогічна діяльність», «педагогічна технологія», «педагогічні умови»;

- *набули подальшого розвитку* положення щодо науково-методичного забезпечення професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищої школи; зміст, принципи, форми, педагогічні технології, методи розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів у межах підвищення кваліфікації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні і впровадженні в освітній процес курсів підвищення кваліфікації технічних ЗВО науково-методичного супроводу, що розкриває теоретичні і практичні основи забезпечення розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, а саме:

- розроблена автором професійна програма «Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти» і створена на її основі робоча

програма курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО «Семінар педагогічних знань»;

- навчально-методичний посібник «Методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти» для освітян, які здійснюють перепідготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;

- методичні рекомендації «Семінар педагогічних знань: метод. рекомендації до виконання курсових робіт для слухачів курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВНЗ»;

- електронний навчально-методичний комплекс «Семінар педагогічних знань» у віртуальному навчальному середовищі Національного університету «Львівська політехніка» («MOODLE») для слухачів курсів підвищення кваліфікації;

- діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО (критерії, показники, методичний апарат, що охоплює п'ятнадцять методик діагностування кількісних і якісних характеристик викладачів фахових дисциплін).

Запропоновані теоретичні і методичні напрацювання щодо розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО можуть бути використані в навчальному процесі ЗВО, наукових установ, що провадять освітню діяльність у сфері перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогічних або науково-педагогічних працівників, у подальших дослідженнях проблем теорії і методики професійної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у освітній процес Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-2022 від 24.11.2020 р.), Вінницького національного технічного університету (довідка № 15-90 від 18.11.2020 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1644 від 24.11.2020 р.), Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (довідка № 9005-2684/9034 від 24.11. 2020 р.), Громадської організації «Центр освіти впродовж життя» («Lifelong Learning Centre») (довідка № 1 від 20.11.2020 р.), Сумського державного університету (акт впровадження від 19.11.2020 р., б/н), Державного університету «Житомирська політехніка» (довідка № 44-01.00/2325 від 27.11.2020 р.), Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (довідка від 04.12. 2020 р., б/н).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертаційному дослідженні наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належить: аналіз тенденцій розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи у науково-освітньому просторі провідних країн Європейського Союзу (Велика Британія, Франція, Німеччина, Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія), США та Канади (розділ, с. 47-64) [2]; обґрунтування функціонального, інтегративного, інноваційного, креативного підходів до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів [10]. Ідеї співавторів у дисертаційній роботі не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретико-методологічні, методичні і практичні результати дослідження були представлені у вигляді доповідей і повідомлень на:

– *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Управління в освіті» (Львів, 2017, 2019), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2017); «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Київ, 2018); «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ ст.» (Львів, 2019); «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку» (Дніпро, 2019); «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (Запоріжжя, 2019); «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» (Київ, 2019, 2020); «Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (Київ, 2020); «Фактори розвитку педагогіки і психології в ХХІ столітті» (Харків, 2020); «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність» (Дніпро, 2020); «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (Львів, 2020); «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (Одеса, 2020); «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті» (Рівне, 2020); «Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries» (Lublin, 2020); «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 2020); «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 2020); «Science, research, development # 36» (London, 2020); «Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration» (Leipzig, 2020);

– *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика» (Львів, 2016); «Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України» (Київ, 2016); «Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір» (Львів, 2017); «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 2018, 2019);

– *Графічно-інформаційному форумі, присвяченому пам'яті професора Маргарити Федорівни Юсупової* (Київ, 2017);

- *засіданнях і наукових семінарах* кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» (2013-2020).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Формування світоглядної культури майбутніх вчителів історії у процесі фахової підготовки» (спеціальність: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) захищена у 2009 році. Матеріали та результати кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Результати дослідження відображено у 59 публікаціях, з яких 57 одноосібні, зокрема: 2 монографії (1 – колективна монографія, 1 – одноосібна); 1 – навчально-методичний посібник; 28 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України; 1 стаття у періодичному зарубіжному

виданні; 1 – методичні рекомендації; 26 – у збірниках матеріалів наукових конференцій та інших наукових виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається з анотацій (українською і англійською мовами), вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (891 найменування, із них 70 – іноземними мовами) та 20 додатків на 150 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 682 сторінки, основний текст викладено на 412 сторінках. Робота містить 7 таблиць та 17 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, провідну ідею, концепцію, загальну і часткові гіпотези, методи дослідження; окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; висвітлено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача, подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – *«Методологічні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів закладів вищої освіти»* – представлено аналіз професійно-педагогічної компетентності викладача як педагогічного феномену; досліджено місце професійно-педагогічної компетентності в системі споріднених педагогічних категорій; висвітлено аналіз педагогічного досвіду структурування професійно-педагогічної компетентності викладача ЗВО; виокремлено та обґрунтовано структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності викладача фахових дисциплін технічного ЗВО; розглянуто методологічні підходи до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача.

На підставі опрацювання філософської, педагогічної, психологічної літератури і відповідно до логіки пояснення розмежування термінів було досліджено зміст базових понять: «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «професійна компетентність педагога». До основних методологічних положень, що складають основу розуміння сутності професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО зараховано наступні: професійно-педагогічна компетентність є складовою професійної компетентності науково-педагогічного працівника; представляє собою гармонійний сплав загальнокультурної, психолого-педагогічної, предметної і методичної підготовки, практичного досвіду, професійно-важливих особистісних якостей і цінностей, які забезпечують успішність професійно-педагогічної діяльності; як складне особистісно-професійне явище, професійно-педагогічна компетентність визначає відповідність викладача вимогам до професійної діяльності і становить готовність до виконання професійно-педагогічних функцій; системотвірним елементом професійно-педагогічної компетентності є професійно-педагогічна діяльність викладача; розвивається в процесі неперервної педагогічної освіти, необхідність якої пояснюється динамічними перетвореннями

соціокультурного середовища, що ставить перед викладачем нові виклики, подолання яких є можливим саме за рахунок розвитку професійно-педагогічної компетентності.

Здійснений аналіз науково-педагогічних досліджень природи і значимості феномену професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи надав можливість звернутись до проблеми визначення місця цього педагогічного поняття в системі споріднених наукових категорій («професійно-педагогічна культура», «педагогічна майстерність», «педагогічна кваліфікація», «педагогічний професіоналізм», «професійна готовність»). З'ясовано, що професійно-педагогічна компетентність має тісний функціональний і змістовий взаємозв'язок з окресленими категоріями, що відбивається у професійній діяльності і розкриває викладача як її суб'єкта: стосовно *професійно-педагогічної культури* професійно-педагогічна компетентність окреслює істотні, визначальні вимоги суспільства до викладача як суб'єкта професійної педагогічної діяльності та взаємодії, носія культури й суспільно-історичного досвіду; стосовно *педагогічної майстерності* професійно-педагогічна компетентність з одного боку формулює засади для професійного становлення та розвитку творчого потенціалу педагога, а з іншого – становить одну із стадій розвитку педагогічної майстерності і професіоналізму, на якій професія для педагога набуває глибокої особистісної значущості; щодо *педагогічної кваліфікації* професійно-педагогічна компетентність знаходить своє відображення у тому, що статус педагога (викладача) у професійному розумінні особистість набуває за умови відповідності вимогам педагогічної діяльності, закріпленим на нормативному рівні (освітньо-кваліфікаційні характеристики, кваліфікаційні стандарти); стосовно *педагогічного професіоналізму* професійно-педагогічна компетентність встановлює взаємозв'язок і взаємозалежність діяльнісної та особистісної сфер фахівця; по відношенню до *професійної готовності* професійно-педагогічна компетентність встановлює властивості (професійні, особистісні) педагога, що забезпечують ефективне розв'язання професійних завдань і відповідний прояв професійно-педагогічної компетентності на діяльнісному рівні.

На підставі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду структурування професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника, професійно-педагогічну компетентність викладача фахових дисциплін технічного ЗВО розуміємо як сукупність взаємопов'язаних між собою структурних компонентів: *мотиваційно-ціннісний* (зрілість всієї системи особистісних якостей, цінностей і мотивів викладача, що продуктивно реалізуються у професійно-педагогічній діяльності); *пізнавально-інтелектуальний* (ґрунтується на глибоких професійних знаннях, котрі забезпечують варіативність, оптимальність і ефективність побудови освітнього процесу); *функціонально-технологічний* (спрямований на продуктивну реалізацію освітнього процесу, що передбачає розвиток груп умінь (організаційні (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні); дослідницькі; інтелектуальні; проектувально-конструктивні (діагностичні, аналітичні, прогностичні, проектувальні); креативні; предметно-методичні), які співвідносяться з відповідними функціями професійно-педагогічної діяльності); *соціально-комунікативний* (здатність організовувати продуктивну взаємодію зі студентами і

колегами в системі педагогічних (професійних, ділових) та міжособистісних відносин); *рефлексивно-регулятивний* (наявність у викладача умінь управління власною поведінкою (регулятивна складова) шляхом осмислення ним підстав власних дій та вчинків (рефлексивна складова)). Ґрунтуючись на прогресивних педагогічних ідеях, сучасних освітніх парадигмах, теоріях, в основу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО покладено провідні *методологічні підходи*, а саме: системний, андрагогічний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, акмеологічний, функціональний, інтегративний, інноваційний, креативний.

У другому розділі – **«Теоретичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти»** – досліджено особливості професійно-педагогічної діяльності викладачів технічних ЗВО; обґрунтовано принципи розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО; проаналізовано зарубіжний досвід становлення професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи у провідних країнах Європейського Союзу, США, Канади та Японії.

Дослідження сучасної нормативно-правової бази професійно-педагогічної діяльності викладача технічного ЗВО, видів діяльності науково-педагогічних працівників, особливостей функціонального складу, змісту структури професійної діяльності педагогів вищої школи дозволило стверджувати, що успішність професійно-педагогічної діяльності викладача залежить від рівня розвитку його професійно-педагогічної компетентності. З'ясовано, що ефективна професійно-педагогічна діяльність викладача фахових дисциплін технічного ЗВО базується на наступних концептуальних положеннях: зміст його професійної діяльності розглядається насамперед із позицій компетентнісного підходу, що відображає не тільки знання, а й сукупність професійно значущих якостей і досвіду, що мають забезпечувати йому кар'єрне зростання і професійну мобільність; його професійна діяльність має реалізовуватися як інтеграційна єдність освітніх програм, з одного боку, та індивідуальних особливостей, професійних інтересів і намірів, з іншого, що дозволяє йому забезпечити самостійний рух від знання основ педагогічних технологій до розвитку професійно-педагогічної компетентності; професійно-педагогічна діяльність викладача фахових дисциплін технічного ЗВО вимагає від нього глибоких психолого-педагогічних, техніко-технологічних, економічних знань, знань тенденцій розвитку галузі виробництва, володіння методами й формами технічної творчості, здатності працювати з сучасним устаткуванням і технікою, обізнаності в науково-технічних, політехнічних основах виробництва. Виявлено взаємозв'язок, взаємозумовленість професійно-педагогічної діяльності і професійно-педагогічної компетентності викладача фахових дисциплін технічного ЗВО. Цей зв'язок, насамперед, полягає в тому, що професійно-педагогічна компетентність, як професійно-особистісна якість, визначається специфікою професійно-педагогічної діяльності, адже саме ця діяльність, її структура породжує ті вимоги, які формують смислове наповнення професійно-педагогічної компетентності педагога. Водночас, рівень професійно-педагогічної діяльності, особливістю якого є стабільність і

розвиненість її структурних компонентів, засвідчує рівень професійно-педагогічної компетентності викладача.

Здійснений науково-теоретичний аналіз, врахування вимог, що висувуються до особистості сучасного викладача вищої школи і змісту підвищення його кваліфікації, дозволили визначити принципи, покладені в основу процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО: *загальнодидактичні* (науковості, послідовності, свідомості й активності); *професійної освіти* (фундаментальності, професійної спрямованості, інтегративності, проблемності, індивідуалізації, наступності, неперервності); *педагогічної освіти* (суб'єктності, варіативності, прогностичності, демократизації); *андрагогічні* (опори на досвід дорослого учня; коригування застарілого досвіду і особистісних установок, що заважають засвоєнню нових знань; актуалізації результатів навчання; елективності навчання; розвитку освітніх потреб). Варто наголосити на особливій значущості, якої набувають *специфічні* принципи, орієнтовані на підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО: *професійно-педагогічного самовдосконалення* (актуальність цього принципу пояснюється необхідністю у зрілій системі особистісних якостей, цінностей і мотивів педагога, які безпосередньо реалізуються у професійно-педагогічній діяльності, а також задоволенням потреби викладача у професійному зростанні); *системного підвищення педагогічної кваліфікації* (процес розвитку професійно-педагогічної компетентності розглядається як цілісне явище, а увесь зміст навчальної інформації, що повідомляється викладачам в процесі підвищення кваліфікації, засвоюється у певній, педагогічно обґрунтованій системі); *цілепокладального залучення викладача в інноваційну діяльність* (принцип пов'язаний з відкритістю викладача до розвитку, вдосконалення комплексу умінь і навичок, необхідних для реалізації професійно-педагогічної діяльності в сучасному інноваційному просторі вищої школи); *діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу* (актуалізується потребою у суб'єкт-суб'єктній, рівноправній взаємодії професорсько-викладацького складу з іншими учасниками професійної підготовки); *рефлексивної спрямованості розвитку професійно-педагогічної компетентності* (підкреслює свідоме ставлення викладача до власного професійного розвитку, передбачає продуктивні зміни в особистості науково-педагогічного працівника шляхом критичного осмислення і рефлексивного переосмислення набутого професійного досвіду).

Важливим джерелом визначення сучасної стратегії в сфері підвищення кваліфікації, зокрема спрямованої на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО, є аналіз і врахування зразків світового досвіду неперервного професійного зростання науково-педагогічних працівників. Аналіз досліджень вітчизняних (І. Андрощук, Н. Базелюк, В. Базова, Т. Грабовська, Л. Дяченко, Ю. Закаулова, В. Лащихіна, Д. Медведовська та ін.) і європейських (Дж. Бюїтінк (J. Buitink), Т. Вейгель (T. Weigel), Е. Карветі (E. Karweti), К. Коллінс (K. Collins), М. Малдер (M. Mulder), С. Ойя (S.N. Oja), А. Річард (A. Richard), В. Гутмахер (W. Hutmacher) та ін.) науковців і практиків, які займаються вивченням тенденцій розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів у науково-

освітньому просторі провідних країн Європи і Європейського Союзу (Велика Британія, Франція, Німеччина, Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Республіка Польща) надав можливість засвідчити: чітку спрямованість державної політики країн на розвиток потенціалу викладачів вищої школи; наявність нормативно-правового підґрунтя для забезпечення підтримки та інтегрованості професійного розвитку педагогів; високий рівень організаційно-методичного забезпечення програм професійного розвитку освітян з чіткими орієнтирами і результатами реалізації.

Теоретичний аналіз напрямів розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи в контексті досвіду США, Канади і Японії, здійснений на основі вивчення праць закордонних (К. Вайнштейн (C. Weinstein), Ф. Гіккей (A. Hickey), Е. Готон (E. F. Hoton), Є. Джилез (E. Gillese), К. Ейбел (K. Eble), М. Ераут (A.M. Eraut), П. Мерсер (P. Mercer), Г. Мурей (H. Murray), М. Ноулс (M. Knowles), Л. Спенсер (L. M. Spencer) та ін.) і вітчизняних (Н. Авшенюк, Р. Гуревич, І. Зварич, О. Михайличенко, Н. Мукан, О. Озерська, О. Стойка та ін.) авторів, надав можливість стверджувати, що ця практика формується з урахуванням економічних, політичних і соціокультурних особливостей: забезпечення неперервності, послідовності, координованості професійного розвитку педагога, його ресурсного забезпечення й оцінювання якості; сприяння у зростанні привабливості педагогічної професії за рахунок розширення спектру можливостей педагогічної кар'єри, конкурентоздатності умов праці, якісного набору, розподілу кадрів; забезпечення необхідної кваліфікації, що здобувається на базі ЗВО і поєднує оволодіння педагогічними прийомами, знаннями із сучасних досліджень і предмету, практичну підготовку засобами формального, неформального, позаконтекстного навчання, враховуючи стажування і роботу за кордоном.

У третьому розділі – *«Концептуальні підходи до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти»* – представлено концепцію розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО; визначено педагогічні умови і схарактеризовано модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

Аналіз науково-методичних джерел і освітнього досвіду дозволили визначити, що основні положення *концепції* розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО ґрунтуються на таких засадах: пріоритетності загальнолюдських і національних духовних цінностей; відповідності освіти науково-педагогічних працівників технічних ЗВО потребам держави і суспільства; реалізації продуктивної системи підготовки викладачів фахових дисциплін, що передбачає врахування зарубіжного досвіду розвитку професійно-педагогічної компетентності педагогів; якості змісту освіти і якості педагогічних технологій навчання в системі підвищення кваліфікації; ефективного наповнення освітнього процесу активними формами навчання та інноваційними технологіями; забезпеченні прозорості освітнього процесу у межах підвищення кваліфікації.

Визначаючи єдність змістового і процесуального компонентів навчання викладачів фахових дисциплін, спрямованих на досягнення відповідного рівня

професійно-педагогічної компетентності, основні положення концепції базуються на припущенні, згідно з яким якість професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО буде істотно підвищуватися у випадку, якщо: з'ясовані сфери діяльності викладача і визначено ступінь значущості кожної з них; реалізується модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що представляє ядро концепції і визначає особливості реалізації її функціонування, що дозволяє оцінити сучасний стан і рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності, простежити динаміку її становлення та перспективи подальшого розвитку; обґрунтовані педагогічні умови ефективного функціонування і розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, які характеризуються спеціальним чином підбраною системою заходів, що забезпечує ефективне становлення і розвиток у викладачів ціннісного ставлення до педагогічної діяльності та її результатів, внутрішніх сталих мотивів до неперервного науково-педагогічного самовдосконалення в умовах підвищення кваліфікації; здійснюється оцінювання діяльності викладачів з метою посилення їхньої мотивації до становлення і розвитку професійно-педагогічної компетентності; забезпечується неперервний науково-методичний супровід процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, власний багаторічний досвід викладацької діяльності та діяльності з організації і науково-методичного супроводу курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників дали змогу виокремити та обґрунтувати *педагогічні умови*, забезпечення яких сприяє розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО: *забезпечення неперервності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти* (розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів розглядається як ланка неперервної освіти, що реалізується в системі післядипломної підготовки в процесі підвищення кваліфікації; саме неперервність у розвитку досліджуваної компетентності викладачів технічних ЗВО забезпечує подолання прогалин і недоліків їхньої професійно-педагогічної підготовки, можливість отримання, оновлення та поповнення знань, досвіду та навичок відповідно до освітніх, культурних і професійних потреб та розглядається як простір самореалізації особистості викладача); *формування позитивної мотивації та ціннісного ставлення викладачів до самоосвіти, саморозвитку і самореалізації у процесі підвищення кваліфікації* (з одного боку, професійно-педагогічна компетентність викладача технічного ЗВО, як сфера застосування його розумових і моральних здібностей, розкриває і забезпечує розвиток ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів особистості викладача, а з іншого – характеризується високим рівнем його мотиваційної сфери, спрямованої на ефективний професійний розвиток); *наповнення змісту післядипломної професійно-педагогічної підготовки викладачів технічних закладів вищої освіти інноваційними розвивальними технологіями* (ефективність процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності значною мірою визначається адекватним вибором і безпосередньою реалізацією

розвивальних технологій, спрямованих на втілення можливостей особистості викладача, актуалізацію мисленнєвих здібностей, набутих знань і умінь, педагогічної творчості); *активізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньо-професійному середовищі підвищення кваліфікації* (суб'єкт-суб'єктна взаємодія уможливорює той тип відносин, що складається в процесі підвищення кваліфікації та передбачає забезпечення паритетної взаємодії учасників цього процесу в організації та здійсненні спільної діяльності); *спонукання викладачів фахових дисциплін до педагогічної рефлексії з метою побудови власної траєкторії професійного розвитку* (прогнозує необхідність уведення викладача, який навчається за програмою курсів підвищення кваліфікації, у поле рефлексії, що передбачає аналіз власних мотивів професійної діяльності; рефлексивне усвідомлення на етапі самоаналізу, самоактуалізації, самооцінки професійно-педагогічної діяльності; співвіднесення з набутим педагогічним досвідом, що дозволяє формувати власне бачення освітніх проблем і механізми їхнього вирішення).

Розроблену *структурно-функціональну модель* розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО розглядаємо як теоретично обґрунтований цілісний комплекс уявлень про те, як має відбуватися покращений (модернізований) професійний розвиток науково-педагогічних працівників в процесі підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти (рис. 1).

До компонентів (блоків) структурно-функціональної моделі віднесено *програмно-цільовий, теоретико-методологічний, діяльнісно-технологічний, контрольно-результативний*. *Програмно-цільовий блок* моделі представлено головною метою, що прогнозує цілеспрямований розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що відповідає, з одного боку, суспільному замовленню держави щодо науково-педагогічних працівників – конкурентоспроможні викладачі фахових дисциплін з почуттям соціальної відповідальності, здатні до неперервного навчання, критичного мислення, готові змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, та з іншого – їхнім особистісним потребам, орієнтованим на розвиток професійно-педагогічної компетентності. Означену мету конкретизовано завданнями, комплексне розв'язання яких сприятиме ефективній реалізації визначеної мети, а саме: формування відповідного характеру спрямованості на розвиток професійно-педагогічної компетентності; вирішення завдань розвитку професійних якостей викладачів; розширення і поглиблення професійно-педагогічних знань; вдосконалення умінь і навичок як складових професійно-педагогічної компетентності; надання можливості для самореалізації і самовдосконалення тощо. *Теоретико-методологічний блок* охоплює методологічні підходи, принципи та функції, що виступають підґрунтям розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. *Діяльнісно-технологічний блок* містить педагогічні умови, професійну програму, традиційні та інноваційні форми навчання, педагогічні технології, інноваційні методи навчання, засоби, етапи технології розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

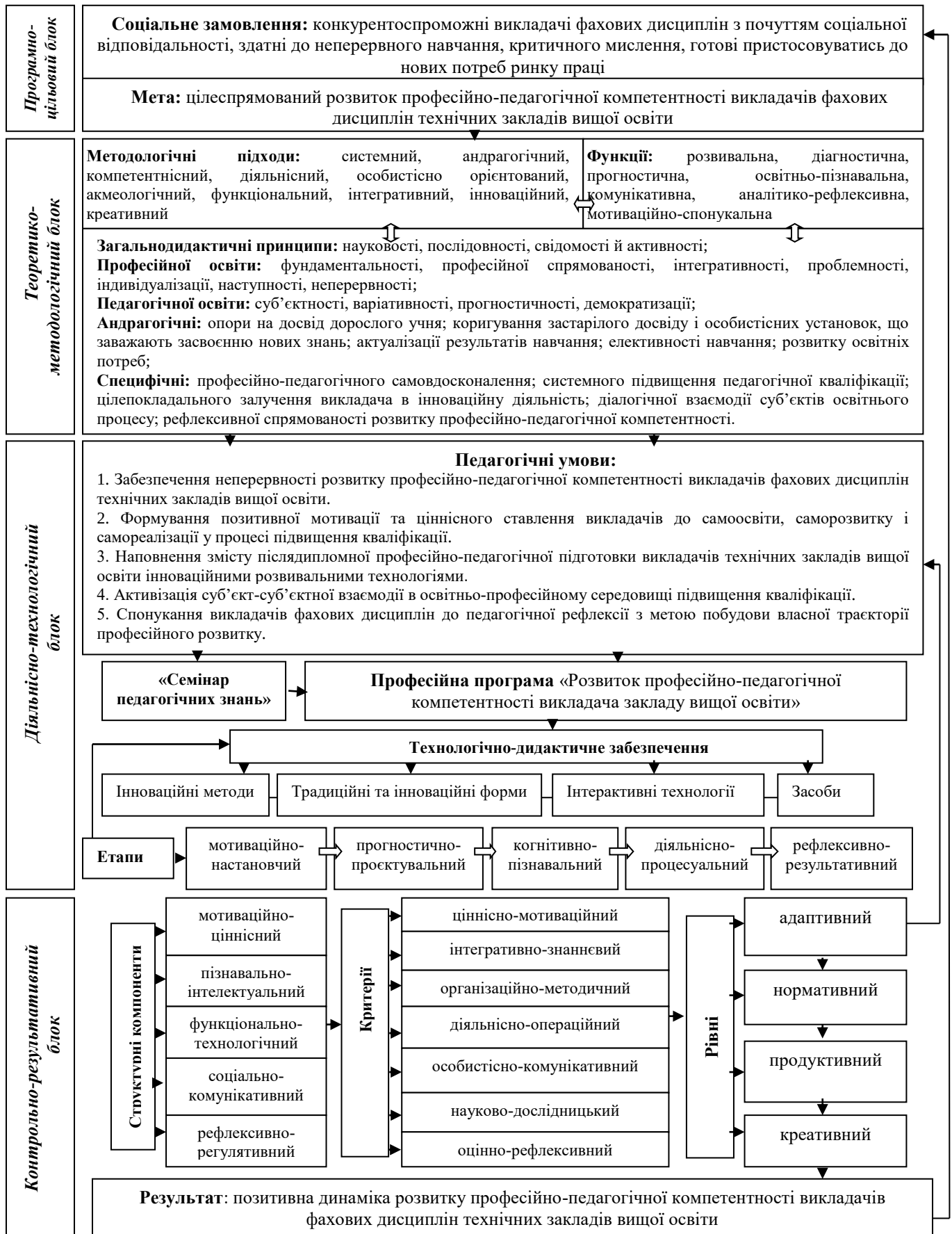

Рис. 1. Модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти

Контрольно-результативний блок моделі поєднує компонентну структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових ЗВО, критерії, рівні розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО та кінцевий результат. Передбачуваним результатом структурно-функціональної моделі є позитивна динаміка розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових ЗВО.

У четвертому розділі – **«Методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти»** – досліджено спрямованість методики розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО; проаналізовано проблему відбору і структурування змісту навчання викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації; висвітлено організаційні форми і напрями підвищення кваліфікації викладачів технічних ЗВО; представлено педагогічні технології та методики, орієнтовані на розвиток досліджуваної компетентності викладачів фахових дисциплін.

Розроблення та впровадження концепції розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО передбачало поетапну реалізацію побудованої нами структурно-функціональної моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. З'ясовано, що розвиток професійно-педагогічної компетентності слухачів під час підвищення кваліфікації має здійснюватися в п'ять послідовних етапів (мотиваційно-настановчий, прогностично-проектувальний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-процесуальний, рефлексивно-результативний).

Мета *мотиваційно-настановчого* етапу полягає в посиленні у слухачів усвідомлення необхідності розвитку професійно-педагогічної компетентності та ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності. Під час його реалізації в межах курсів підвищення кваліфікації слухачі мають усвідомити сутність професійно-педагогічної компетентності, діагностувати індивідуальні особливості прояву її компонентів, з'ясувати очікування від освітнього процесу, а також у них мають сформуватися мотиваційні настанови на інноваційну діяльність і неперервний саморозвиток. *Прогностично-проектувальний* етап спрямований на планування процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності слухачів, розроблення його змісту, форм і методів з урахуванням основних законодавчих, нормативних і галузевих тенденцій та особливостей професійно-педагогічної діяльності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, досвіду їхньої роботи, індивідуальних потреб і рівня готовності до вдосконалення. Метою *когнітивно-пізнавального* етапу є підвищення рівня професійно-спрямованих педагогічних знань, відомостей про професійно-педагогічну компетентність шляхом активної інтегративно-теоретичної підготовки. Його реалізація передбачає опанування слухачами курсів підвищення кваліфікації системних знань із психології та педагогіки вищої школи, що стосуються особливостей педагогічної взаємодії у ЗВО, способів проектування, організації освітньої діяльності студентів та управління нею, ефективних форм, методів і засобів педагогічного впливу тощо. *Діяльнісно-процесуальний* етап розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів

фахових дисциплін технічних ЗВО передбачає вироблення у слухачів професійно-педагогічних практичних умінь, навичок; вдосконалення професійно важливих якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності загалом. Його сутність визначається спрямованістю освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації на наявний професійно-педагогічний досвід слухачів та організацію рефлексивного аналізу продуктивності власної практичної діяльності на основі використання набутих наукових знань. Мета *рефлексивно-результативного* етапу полягає в розвитку спрямованості слухачів на практичне закріплення способів дій педагогічної рефлексії, самооцінювання й самоаналізу власного професійно-педагогічного розвитку, формування здатності до саморегуляції цього процесу та прогнозування напрямів подальшого професійного вдосконалення і самовдосконалення. Його реалізація на курсах підвищення кваліфікації викладачів фахових дисциплін передбачає активне залучення слухачів до різних видів індивідуально орієнтованої практики (самооцінювання своєї професійно-педагогічної компетентності, індивідуальне оцінювання власних соціально і професійно значущих якостей, особливостей постановки цілей професійно-педагогічної діяльності, конструювання індивідуальної траєкторії подальшого професійного розвитку та самовдосконалення тощо).

З метою оптимізації процесу підвищення кваліфікації викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО розроблені професійна програма «Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти» і робоча програма «Семінар педагогічних знань», що забезпечують технологічну послідовність розвитку професійно-педагогічної компетентності в слухачів. Програма складається з п'яти блоків, зміст кожного з яких визначається з урахуванням видів і характеру професійно-педагогічної діяльності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

Нині розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів в системі підвищення кваліфікації відбувається в таких формах: неперервний науково-методичний супровід організації та змісту їхньої професійно-педагогічної діяльності на рівні закладу освіти; навчання викладачів на курсах підвищення кваліфікації без відриву від виробництва; взаємодія з провідними вченими-педагогами на короткострокових спеціально організованих курсах; реалізація накопичувальної системи підвищення кваліфікації, що враховує індивідуальну освітню програму викладача. Важлива роль у процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО під час підвищення кваліфікації відводиться модульному навчанню та комплексу педагогічних заходів, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю слухачів у цьому напрямі. До ефективних форм підвищення кваліфікації викладачів відносимо також тренінги, майстер-класи, методичні семінари, конкурси професійної майстерності, що забезпечують інноваційні процедури організації занять із розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін в межах підвищення кваліфікації.

Науковий підхід до проектування логічно структурованої системи розвитку професійно-педагогічної компетентності відображають сучасні педагогічні технології, застосування яких суттєво збагачує процес підвищення кваліфікації

викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. *Технології випереджувального навчання* покликані замінити інформаційно-репродуктивний тип навчання пошуково-творчою співпрацею учасників освітнього процесу. *Технології інноваційного навчання* спрямовані на активізацію механізмів самоорганізації слухачів щодо розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності. *Андрагогічні технології навчання* спрямовані на посилення самостійності слухачів і стимулювання їхнього професійно-педагогічного і особистісного саморозвитку. Серед них відзначимо технологію самооцінювання професійно-педагогічної діяльності, спрямовану на усвідомлення слухачами необхідності самооцінювання власної діяльності як основного мотиву неперервного підвищення її якості. Створення в її межах електронного портфеля викладача сприяє його самореалізації та самовираженню, спонукає до рефлексії, усвідомлення необхідності неперервного самовдосконалення.

Аналіз наукових досліджень, власний досвід роботи свідчать, що з метою розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах курсів підвищення кваліфікації доцільно застосовувати: *технологію контекстного навчання*, що максимально наближає зміст освітнього процесу до професійно-педагогічної діяльності слухачів; *технологію проєктного навчання*, спрямовану на ефективне вирішення поточних психолого-педагогічних завдань, що виникають під час взаємодії викладача зі слухачами; *інформаційно-комунікаційні технології*, котрі забезпечують інформаційно-освітнє середовище з використанням електронних навчальних посібників, комп'ютерних тестових завдань, мультимедійних демонстраційних і навчальних програм; *технологію модульного навчання*, що дає можливість поєднувати рівневу диференціацію та колективні способи навчання, забезпечує його адаптивний характер шляхом спеціальної організації освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації.

Під час вибору методів навчання акцент зроблено на інтерактивних методах (аналіз практики, «групи критики», рольова гра, мозковий штурм, кейс-метод, дебати та ін.), методах самостійної роботи слухачів (метод портфоліо, самооцінювання власних дій та ін.), а також модеруванні як дієвому методі керування навчально-пізнавальною діяльністю слухачів курсів підвищення кваліфікації.

У п'ятому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти»** – описано організацію, процес і результати підготовчого, констатувального, формувального, заключно-оцінного етапів експерименту; представлено прогностичне обґрунтування перспективних напрямів розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО.

Дослідження розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО здійснювалось у природних умовах освітнього процесу підвищення кваліфікації упродовж 2013-2020 рр. і містило чотири етапи:

– *пошуково-аналітичний* (2013-2014 рр.) – вивчено сучасний стан проблеми, здійснено теоретичний аналіз наукової, методичної літератури, нормативних документів, узагальнено досвід підвищення кваліфікації науково-педагогічних

працівників ЗВО, визначено об'єкт, предмет, сформульовано гіпотезу, уточнено мету, завдання дослідження, розроблено програму та методику теоретичного й експериментального пошуку, відібрано ефективні теоретико-методологічні підходи, запропоновано специфічні принципи, підготовлено та проведено констатувальний етап експериментальної роботи, узагальнено та проаналізовано його результати, вироблено ключові позиції та затверджено концепцію дослідження;

– *структурно-моделювальний* (2015-2017 рр.) – визначено логічну структуру дослідження, пошук, опрацювання, систематизацію та узагальнення теоретичного й емпіричного матеріалу, розроблено концептуальні підходи щодо розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, зокрема визначено й обґрунтовано педагогічні умови, побудовано авторську модель, розроблено сучасні методичні засади й ефективне науково-методичне забезпечення; визначено напрями, тенденції та умови ефективного розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін, підготовлено процедуру формувального етапу експериментальної роботи у ЗВО технічного профілю;

– *дослідно-експериментальний* (2017-2019 рр.) – запропоновано методику апробації та експериментальної перевірки авторських інновацій, виконано емпіричну перевірку розробленої концепції, побудованої моделі, обґрунтованих педагогічних умов; здійснено кількісний і якісний аналіз і статистичну перевірку одержаних результатів дослідно-експериментальної роботи, виконано прогнозування розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО;

– *узагальнювально-підсумковий* (2020 р.) – систематизовано й узагальнено одержані результати, уточнено логіку викладу матеріалу, сформульовано та конкретизовано висновки, визначено перспективи подальшого дослідження та запропоновано відповідні напрями наукового пошуку, оформлено монографію та дисертацію.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО проводилась у Національному університеті «Львівська політехніка», Державному університеті «Житомирська політехніка», Сумському державному університеті, Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності і передбачала чотири етапи: *підготовчий, констатувальний, формувальний, заключно-оцінний*. Для репрезентативності вибірки до педагогічного експерименту було залучено 560 викладачів фахових дисциплін (з них у формувальному експерименті – 440 осіб), 9 викладачів курсів підвищення кваліфікації, 15 науково-педагогічних працівників в якості експертів.

Під час *підготовчого етапу* експерименту (2013 р.) на підставі аналізу теоретичних джерел із проблеми педагогічного діагностування та власного освітнього досвіду було розроблено діагностичний апарат оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що охоплює *критерії* (ціннісно-мотиваційний, інтегративно-знаннєвий, організаційно-методичний, діяльнісно-операційний, особистісно-комунікативний,

науково-дослідницький, оцінно-рефлексивний), відповідні *показники і рівні* розвиненості компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів (адаптивний (базовий), нормативний (репродуктивний), продуктивний (оптимальний) і креативний (самоорганізований)).

Кожен із рівнів оцінювався за допомогою розробленого *методичного апарата*, що охоплює п'ятнадцять надійних і валідних методик діагностування кількісних та якісних характеристик досліджуваного педагогічного феномена: ціннісно-мотиваційний критерій діагностувався за допомогою тесту «Схильність до педагогічної роботи», діагностичної карти «Оцінювання та самооцінювання педагогічних якостей» і методики «Аналіз мотивів діяльності науково-педагогічних працівників»; інтегративно-знаннявий критерій – за допомогою методики «Діагностика професійної підготовленості педагога» і комплексного тестового контролю; організаційно-методичний критерій діагностували за допомогою оцінювальної карти «Якість організаційно-методичної діяльності викладача»; діяльнісно-операційний критерій оцінювався за методикою «Педагогічні ситуації»; особистісно-комунікативний критерій діагностувався за допомогою методики «Комунікативні та організаторські здібності» (КОЗ-2), тесту «Визначення рівня рефлексії міжособистісної взаємодії» і методики «Оцінювання умінь педагогічного спілкування»; науково-дослідницький критерій визначався за результатами оцінювання курсових робіт слухачів курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та врахування рейтингового оцінювання наукової роботи викладачів відповідно до чинного у ЗВО «Положення про оцінювання роботи науково-педагогічних працівників і визначення їхніх рейтингів»; оцінно-рефлексивний критерій передбачав застосування опитувальника «Виробленість навичок оцінно-рефлексивної діяльності», тесту «Оцінювання педагогічної рефлексії» і діагностичної карти «Оцінювання та самооцінювання готовності педагога до саморозвитку».

Для виявлення загального рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів застосовувався узагальнений показник $R_{\text{ППК}}$ з урахуванням вагових коефіцієнтів, конкретизованих за допомогою експертної групи за високої узгодженості думок (коефіцієнт конкордації $W=0,81$).

Констатувальний етап експерименту (2013-2014 рр.) виявив проблеми, пов'язані з недосконалістю традиційної системи підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників фахових дисциплін технічних ЗВО. Узагальнення анкетування викладачів дало підстави для таких висновків: викладачі значно вище оцінюють рівень власної предметної, ніж методичної підготовки; констатують низький рівень своїх знань із вікової та педагогічної психології, зокрема психології студентського віку; понад три чверті респондентів не пов'язують успіх своєї діяльності з рівнем професійно-педагогічної компетентності; багато з них мають труднощі під час визначення перспективних, поточних цілей і завдань освітнього процесу, а також вибору ефективних засобів навчання; переважна більшість не займаються науково-педагогічною проблематикою під час професійної діяльності.

За даними комплексного вимірювання з'ясовано реальний стан професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО (рис. 2).

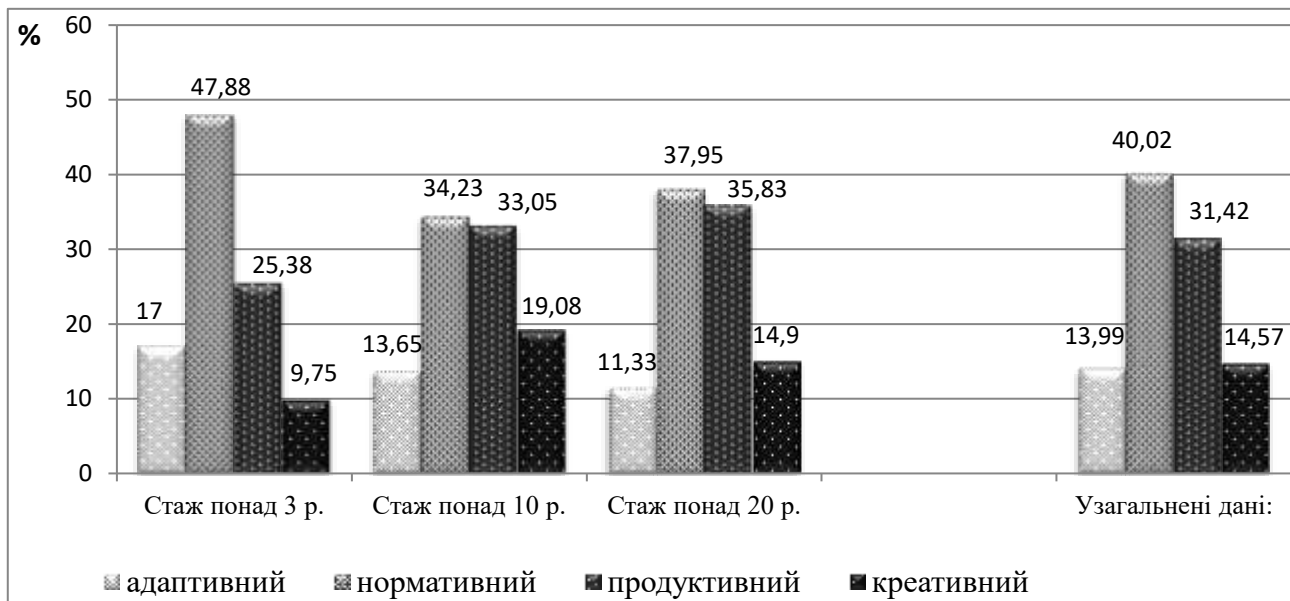

Рис. 2. Розподіл викладачів фахових дисциплін за рівнем розвиненості професійно-педагогічної компетентності (констатувальний етап експерименту)

За узагальненими результатами креативного рівня професійно-педагогічної компетентності досягли 14,57 % викладачів фахових дисциплін, продуктивного рівня – 31,42 %, нормативного – 40,02 % і адаптивного – 13,99 %. Такі невисокі результати пов'язуємо, передусім, із відсутністю в більшості викладачів фахових дисциплін психолого-педагогічного базису, який може слугувати основою для педагогічної творчості, а також домінуванням технократичного мислення, відсутністю чутливості до виникнення психолого-педагогічних проблем і спрямованості на їх своєчасне діагностування та вирішення. Це не повною мірою відповідає потребам освітнього процесу, не забезпечує здатність науково-педагогічних працівників ефективно будувати педагогічну взаємодію, розв'язувати складні освітні завдання, забезпечувати якісну підготовку фахівців для різних галузей промисловості та сфери послуг.

При цьому найкращі показники притаманні викладачам зі стажем роботи у вищій школі 10-20 р. – у них найбільша мотивація, міцніші педагогічні знання, науково-дослідницькі та оцінно-рефлексивні якості. Викладачі зі стажем понад 20 років закономірно переважають за організаційно-методичним і діяльнісно-операційним критеріями. Проте, на наш погляд, їхнього досвіду нині теж недостатньо для належного виконання педагогічних функцій відповідно до вимог вищої технічної школи, які повсякчас зростають.

Аналіз результатів констатувального дослідження дав підстави обґрунтовано стверджувати про те, що підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників вимагає цілеспрямованого покращення. Загалом сучасний стан вищої технічної освіти актуалізує потребу переосмислення мети, умов, змісту, засобів, форм, методів розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. На цій підставі підготовлено концепцію, що

лягла в основу наших інновацій, спрямованих на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

Формувальний етап (2018-2019 рр.) дослідження мав на меті засвідчити ефективність впровадження авторської концепції, побудованої моделі, обґрунтованих педагогічних умов і методики у процесі підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників вищої школи технічного профілю. З цією метою були виконані завдання, пов'язані з розвитком професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО в процесі підвищення їхньої кваліфікації за стратегією поступових, поетапних змін і оптимізацій. Їх ефективність перевірялася за допомогою порівняння динаміки розвитку компонентів професійно-педагогічної компетентності за кожним із критеріїв із залученням експертів, вивченням результатів самооцінювання, з урахуванням думок студентів, адміністрації тощо. На рис. 3 подані відсоткові значення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів експериментальної групи за всіма критеріями наприкінці формувального етапу експерименту.

Одержані результати (рис. 3) засвідчили, що наприкінці дослідження в ЕГ, у порівнянні з КГ, виявлено значно більше викладачів із продуктивним і креативним рівнем за кожним критерієм професійно-педагогічної компетентності. Зокрема, внаслідок експерименту найбільше зростання кількості викладачів із креативним рівнем відбулося за ціннісно-мотиваційним (>на 31,36 %), а також організаційно-методичним і діяльнісно-операційним критеріями (по 30,45 % кожен). Найменша динаміка в ЕГ виявилась за науково-дослідницьким критерієм (>всього на 15,45 %).

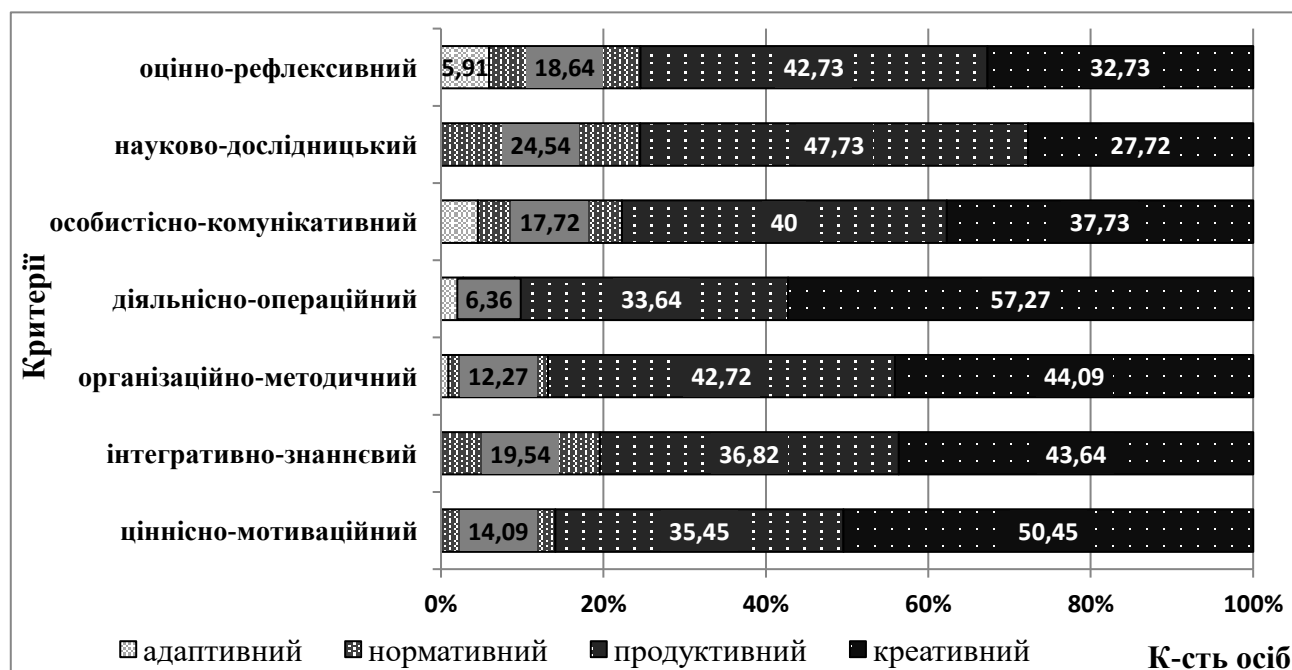

Рис. 3. Розподіл викладачів ЕГ за критеріями професійно-педагогічної компетентності наприкінці формувального експерименту

Загалом, у процесі підвищення кваліфікації зросла кількість викладачів із креативним рівнем професійно-педагогічної компетентності в обох групах (рис. 4), проте внаслідок дії експериментальних чинників у ЕГ це зростання значно вище та

становить 42,07 % за креативним критерієм проти 21,92 % у КГ. Натомість слухачів із адаптивним (1,99 %), нормативним (16,04 %) і продуктивним (39,9 %) рівнями професійно-педагогічної компетентності в експериментальній групі виявилось менше, ніж у контрольній (відповідно 7,83 %, 27,67 % і 42,58 %).

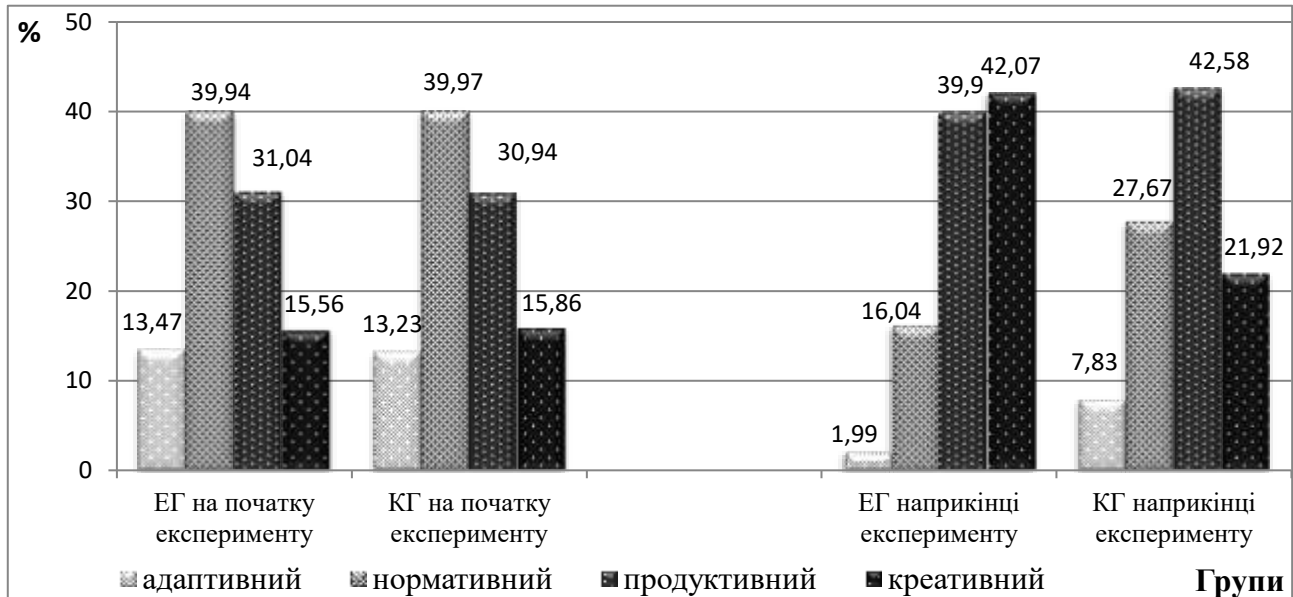

Рис. 4. Розподіл викладачів фахових дисциплін ЕГ і КГ за рівнем розвиненості професійно-педагогічної компетентності (формульальний етап)

Під час *заключно-оцінного етапу* експерименту (2019 р.) статистична перевірка із застосуванням критерію χ^2 показала, що характеристики професійно-педагогічної компетентності учасників ЕГ і КГ до початку формульального експерименту співпадають, а наприкінці – відрізняються необхідним рівнем достовірності. Це дає підстави для обґрунтованого твердження про те, що виявлені відмінності пов'язані із застосуванням у процесі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників сукупності запропонованих інновацій. Отже, результати впровадження наших інновацій переконливо свідчать про ефективність розроблених методичних положень, а також впливу авторської моделі, обґрунтованих педагогічних умов і запропонованої концепції, спрямованих на модернізацію й оптимізацію процесу підвищення професійної кваліфікації викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. На підставі експериментальних даних робимо висновок про суттєве переважання показників розвиненості професійно-педагогічної компетентності в науково-педагогічних працівників, що підвищували кваліфікацію за нашою методикою. Отож, вихідна методологія правильна, мети досягнуто, завдання виконані, гіпотезу підтверджено.

В умовах модернізації вищої освіти та її переходу до світових стандартів набувають особливої ваги питання прогностичного обґрунтування шляхів розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів усіх профілів, випереджального забезпечення ЗВО науково-педагогічними кадрами, здатними ефективно виконувати освітню діяльність, виховуючи фахівців, спроможних діяти у світі, що швидко змінюється, готових до нових його викликів. У зв'язку з цим невідпинне оновлення та

проектування змісту й оптимізація технологій навчання викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що покладається на систему підвищення кваліфікації, має відбуватися на засадах неперервної співпраці зі стейкхолдерами, врахування новітніх наукових розробок і перспективних тенденцій відповідно до характеру професійно-педагогічної діяльності та вимог до їхньої компетентності. Практично це має реалізуватися через використання в роботі зі слухачами педагогічних технологій, що спираються на стратегію неперервної, рефлексивної, випереджувальної післядипломної педагогічної освіти викладачів вищої школи за низкою напрямів (піднесення мотиваційної спрямованості; підвищення педагогічної майстерності; реалізація внутрішніх можливостей ЗВО; нормалізація навчального та наукового навантаження; розвиток соціально та професійно важливих якостей). Невпинне зростання професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО має забезпечуватися на загальнодержавному рівні та на рівні кожного закладу вищої освіти і всіх його структурних підрозділів.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів педагогічного дослідження теоретичних і методичних засад розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО дало підстави для таких висновків:

1. Теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних досліджень з проблем професійного становлення особистості дали змогу визначити професійно-педагогічну компетентність викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО як складне, інтегративне, професійно-особистісне утворення, що характеризує сукупність ціннісно-мотиваційних ресурсів, систему соціально та професійно важливих якостей і здібностей особистості, комплекс психолого-педагогічних і предметних знань, професійні уміння та навички, комунікативний досвід і досвід самопізнання, що забезпечують здатність до успішної реалізації професійно-педагогічної діяльності та подальшого саморозвитку.

З'ясовано, що професійно-педагогічна компетентність є складовою професійної компетентності, становить гармонійний сплав загальнокультурної, психолого-педагогічної, предметної і методичної підготовки, практичного досвіду, професійно-важливих особистісних якостей і цінностей, що забезпечують успішність професійно-педагогічної діяльності. Як складне особистісно-професійне явище, професійно-педагогічна компетентність викладачів фахових дисциплін визначається сукупністю її структурних компонентів (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, функціонально-технологічний, соціально-комунікативний, рефлексивно-регулятивний).

2. Теоретико-методологічну основу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО становлять підходи: системний, що забезпечує вивчення професійно-педагогічної компетентності як складного, інтегративного утворення; андрагогічний підхід дозволяє розглядати досліджувану компетентність з урахуванням закономірностей природного розвитку дорослого учня, його відмінних ознак; компетентнісний розглядається у аспекті підсилення практичної орієнтованості процесу розвитку професійно-педагогічної

компетентності викладачів фахових дисциплін в умовах підвищення кваліфікації; діяльнісний, що забезпечує здійснення процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності з позиції викладача – активного суб'єкта пізнання, залученого до сучасних форм діяльності з оволодіння знаннями, уміннями, необхідними професійними якостями для вдосконалення професійного розвитку; особистісно-орієнтований, що забезпечує спрямованість на особистість кожного викладача, урахування особистісної позиції кожного учасника підвищення кваліфікації, співробітництво суб'єктів освітнього процесу; акмеологічний, що передбачає спрямованість викладачів технічних ЗВО на найвищі досягнення у професії; функціональний – забезпечує супровід на всіх етапах розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів; інтегративний, що полягає у площині створення цілісного змісту освітнього процесу з інтеграцією різноманітних видів професійно-педагогічної діяльності; інноваційний, що передбачає таку організацію навчання, за якої відбувається збагачення інноваційного поля процесу розвитку досліджуваної компетентності новими способами організації занять, інноваційними педагогічними технологіями, ефективним досвідом викладацької діяльності; креативний підхід дозволяє організувати процес розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін з опорою на реалізацію творчого потенціалу у професійно-педагогічній діяльності.

Аргументовано принципи, на яких ґрунтується процес розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО: загальнодидактичні (науковості, послідовності, свідомості й активності); професійної освіти (фундаментальності, професійної спрямованості, інтегративності, проблемності, індивідуалізації, наступності, неперервності); педагогічної освіти (суб'єктності, варіативності, прогностичності, демократизації); андрагогічні (опори на досвід дорослого учня; коригування застарілого досвіду і особистісних установок, що заважають засвоєнню нових знань; актуалізації результатів навчання; елективності навчання; розвитку освітніх потреб); специфічні (професійно-педагогічного самовдосконалення; системного підвищення педагогічної кваліфікації; цілепокладального залучення викладача в інноваційну діяльність; діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; рефлексивної спрямованості розвитку професійно-педагогічної компетентності).

Концепція розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО ґрунтується на таких положеннях: особистість викладача технічного ЗВО розглядаємо як суб'єкт власного професійного розвитку, що реалізується з урахуванням його інтересів і здібностей; розвиток професійно-педагогічної компетентності – процес інтеграції складників досліджуваного феномену в особистості викладача від адаптивного чи нормативного рівня розвитку до продуктивного і креативного рівня, що забезпечує повне розкриття всіх компонентів професійно-педагогічної компетентності викладача фахових дисциплін технічного ЗВО; позитивна динаміка розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін відбувається в разі забезпечення педагогічних умов та запровадження розробленої моделі, а також ґрунтується на

прагненні кожної особистості до неперервного розвитку професійно-педагогічної компетентності.

3. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови, реалізація яких сприяє розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО: забезпечення неперервності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти; формування позитивної мотивації та ціннісного ставлення викладачів до самоосвіти, саморозвитку і самореалізації у процесі підвищення кваліфікації; наповнення змісту післядипломної професійно-педагогічної підготовки викладачів технічних закладів вищої освіти інноваційними розвивальними технологіями; активізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньо-професійному середовищі підвищення кваліфікації; спонукання викладачів фахових дисциплін до педагогічної рефлексії з метою побудови власної траєкторії професійного розвитку.

4. Визначено структурно-функціональну модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, яку розглядаємо як систему змісту, принципів, форм, методів, обґрунтованих педагогічних умов, що забезпечує реалізацію авторської концепції і гарантує досягнення запланованого результату – позитивну динаміку розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Модель є сукупністю взаємопов'язаних, взаємозумовлених компонентів (блоків): програмно-цільовий (мета і завдання), теоретико-методологічний (методологічні підходи, принципи та функції, що виступають підґрунтям розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів), діяльнісно-технологічний (педагогічні умови, професійна програма, традиційні та інноваційні форми навчання, педагогічні технології, інноваційні методи навчання, засоби, етапи технології розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО – мотиваційно-настановчий, прогностично-проектувальний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-процесуальний, рефлексивно-результативний); контрольно-результативний (система оцінювання рівня розвиненості компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО – критерії, показники, рівні).

Розроблена структурно-функціональна модель з достатньою точністю віддзеркалює властивості та динаміку феномену професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Її реалізація сприяє підвищенню рівня спрямованості на професійний розвиток, ефективності вдосконалення професійних якостей, поглиблення професійно-педагогічних знань, розвитку умінь і навичок, розширення можливостей для самореалізації у професійно-педагогічній діяльності.

5. У процесі дослідження розроблено діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, що представлений критеріями і відповідними показниками (ціннісно-мотиваційний – вмотивованість, педагогічно-аксіологічна спрямованість, виробленість педагогічних якостей; інтегративно-знаннєвий – психолого-педагогічна ерудованість, предметна обізнаність, системність мислення;

організаційно-методичний – планувально-проектувальна здатність, організаційно-управлінські якості, методична підготовленість; діяльнісно-операційний – цілеспрямованість, функціональність, студентоцентризм; особистісно-комунікативний – діалогічність, емпатійність, мовленнєво-риторична підготовленість; науково-дослідницький – науково-методологічна ерудованість, дослідницька спрямованість, інноваційність; оцінно-рефлексивний – рефлексивність, прогностичність, спрямованість на самовдосконалення), а також рівнями розвиненості компонентів професійно-педагогічної компетентності: адаптивний (базовий), нормативний (репродуктивний), продуктивний (оптимальний) і креативний (самоорганізований).

Кожен із рівнів оцінювався за допомогою розробленого методичного апарата, що охоплює п'ятнадцять надійних і валідних методик діагностування кількісних та якісних характеристик професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

За даними комплексного вимірювання встановлено реальний стан розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, який виявив проблеми, пов'язані з недосконалістю традиційної системи підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників технічних ЗВО. За узагальненими результатами креативного рівня професійно-педагогічної компетентності досягли 14,57 % викладачів фахових дисциплін, продуктивного рівня – 31,42 %, нормативного – 40,02 % і адаптивного – 13,99 %. Це, певним чином, актуалізувало потребу у переосмисленні мети, умов, змісту, засобів, форм, методів розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО.

6. Експериментально перевірено ефективність упроваджених в освітній процес підвищення кваліфікації авторської концепції, побудованої моделі, обґрунтованих педагогічних умов і методики, спрямованих на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Кількісний аналіз результату експерименту засвідчив, що наприкінці дослідження в ЕГ, у порівнянні з КГ, виявлено значно більше досліджуваних із продуктивним і креативним рівнем за кожним критерієм професійно-педагогічної компетентності. Загалом у ЕГ це зростання становить 42,07 % за креативним критерієм проти 21,92 % у КГ. Натомість слухачів із адаптивним (1,99 %), нормативним (16,04 %) і продуктивним (39,9 %) рівнями професійно-педагогічної компетентності в експериментальній групі виявилось менше, ніж у контрольній (відповідно 7,83 %, 27,67 % і 42,58 %).

На підставі експериментальних даних, з урахуванням їх статистичної перевірки за критерієм χ^2 , робимо висновок про суттєве переважання показників розвиненості професійно-педагогічної компетентності в науково-педагогічних працівників, що навчалися за нашою методикою. Отже, результати впровадження інновацій, спрямованих на модернізацію й оптимізацію процесу підвищення професійної кваліфікації викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО, переконливо свідчать про їх ефективність і доцільність.

7. Підготовлене і впроваджене в освітню практику курсів підвищення кваліфікації науково-методичне забезпечення розвитку професійно-педагогічної

компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО ґрунтується на психолого-педагогічних підходах і концепціях, закономірностях, загальнодидактичних, андрагогічних, специфічних принципах, принципах професійної і педагогічної освіти. Воно містить навчально-методичний посібник, методичні рекомендації, професійну програму «Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти», робочу програму курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти «Семінар педагогічних знань».

У навчально-методичному посібнику «Методичні засади розвитку професійно-педагогічної-компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти» представлено інноваційні педагогічні технології та методики, орієнтовані на розвиток досліджуваної компетентності в системі підвищення кваліфікації, висвітлено діагностичний апарат оцінювання ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО.

У методичних рекомендаціях «Семінар педагогічних знань: методичні рекомендації до виконання курсових робіт для слухачів курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВНЗ» містяться вказівки щодо особливостей написання курсової роботи – результату самостійної навчальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації, орієнтовна тематика робіт, джерельна база.

Професійна програма «Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти» складена для науково-педагогічних працівників, що підвищують свою кваліфікацію, і, зокрема, містить групи компонентів та циклів підготовки, особливості викладання і оцінювання, очікувані результати навчання. Робоча програма «Семінар педагогічних знань» складена на основі вищеозначеної програми і визначає зміст курсів підвищення кваліфікації, організаційні форми, обсяг різних видів навчального навантаження, форми та засоби контролю, інформаційно-методичне забезпечення.

Упровадження навчально-методичного забезпечення в освітній процес підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників довело його доцільність щодо розвитку у викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО професійно-педагогічної компетентності.

Здійснене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Перспективними напрямками для подальших наукових пошуків є організація процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів з використанням інтернет-сервісів в умовах дистанційного навчання; вдосконалення навчально-методичного забезпечення оптимального професійного розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти; активізація професійно-педагогічного потенціалу викладачів із низьким рівнем самоактуалізації; визначення педагогічних умов подолання деформацій професійно-педагогічної компетентності викладачів в процесі підвищення кваліфікації.

Опубліковані праці, що відображають основні наукові результати дисертації
Монографії

1. **Горохівська Т. М.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 452 с.
2. **Horokhivska T.** Foreign experience in developing professional pedagogical competency in lecturers. *Modern higher education in the context of European integration challenges* : monograph. Chelm : Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie, 2019. P. 47–64.

*Статті у наукових фахових виданнях України,
у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних
та в іноземних наукових періодичних виданнях*

3. **Горохівська Т. М.** Професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи як чинник професійного розвитку. *Науково-педагогічний журнал «Обрій»*. 2016. № 2 (43). С. 64–69.
4. **Горохівська Т. М.** Структура професійно-педагогічної компетентності викладача: теоретичний аналіз. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіст. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіст. ун-т. Рівне : РДГУ, 2017. Вип. 17 (60). С. 284–288.
5. **Горохівська Т. М.** Професійно значущі якості особистості як складова професійно-педагогічної компетентності викладача. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 50. С. 245–249. (Google Scholar, Index Copernicus, Academic Resource Index, Scientific Social Community)
6. **Горохівська Т.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи у контексті досвіду США. *Освітній простір України*. 2018. Вип. 14. С. 7–12.
7. **Горохівська Т. М.** Проблема визначення структури професійно-педагогічної компетентності викладачів закладів вищої освіти у працях вітчизняних науковців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. Вип. 62, т.2. С. 44–49. (Index Copernicus)
8. **Горохівська Т. М.** Зарубіжний досвід підвищення кваліфікації викладачів вищої школи як форми розвитку їх професійно-педагогічної компетентності. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 5. С. 276–280. (Google Scholar)
9. **Горохівська Т. М.** Методологічні підходи до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. Вип. 53. С. 151–155. (Google Scholar, Index Copernicus, Academic Resource Index, Scientific Social Community)
10. **Горохівська Т. М., Гуревич Р. С.** Визначення сучасних методологічних підходів до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача.

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2019. Вип. 58. С. 68–73. (Google Scholar, Index Copernicus)

11. **Горохівська Т. М.** Принципи розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи. *Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 15. С. 46–51. (Index Copernicus)*

12. **Горохівська Т. М.** Професіоналізм і професійно-педагогічна компетентність викладача: проблема співвідношення понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. Вип. 70. С. 72–76. (Index Copernicus)*

13. **Горохівська Т. М.** До проблеми співвідношення понять «професійно-педагогічна компетентність» і «професійно-педагогічна культура» викладача закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Вип. 66, т. 1. С. 150–155. (Index Copernicus)*

14. **Горохівська Т. М.** Педагогічна майстерність і професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи: проблема співвідношення понять. *Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 18, т. 1. С. 116–120. (Index Copernicus)*

15. **Горохівська Т. М.** Співвідношення понять кваліфікація та професійно-педагогічна компетентність викладача в контексті педагогічного дискурсу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Київ : Університет «Україна», 2019. № 18. С. 171–174.*

16. **Горохівська Т.** Особливості професійно-педагогічної діяльності як методологічної основи розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 28, т. 1. С. 221–227. (Index Copernicus)*

17. **Горохівська Т. М.** Особливості методичної діяльності викладача закладу вищої освіти крізь призму його професійно-педагогічної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. Вип. 70, т. 1. С. 181–185. (Index Copernicus)*

18. **Горохівська Т.** Неперервність як педагогічна умова розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 32, т. 1. С. 171–176. (Index Copernicus)*

19. **Горохівська Т. М.** Професійна мотивація як педагогічна умова розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 74. С. 18–23. (Index Copernicus)*

20. **Горохівська Т. М.** Педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія,*

теорія, досвід, проблеми. 2020. Вип. 55. С. 227–235. (Google Scholar, Index Copernicus, Academic Resource Index, Scientific Social Community)

21. **Горохівська Т. М.** До проблеми моделювання розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 27. С. 128–135. (Index Copernicus)

22. **Горохівська Т. М.** Особливості використання розвивальних технологій у процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 64. С. 9–15. (Google Scholar, Index Copernicus)

23. **Горохівська Т.** Модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 5/6 (99/100). С. 37–48. (Index Copernicus, Google Scholar, Master List, GEJSH)

24. **Горохівська Т.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. 2020. № 3/4 (182/183). С. 98–103. (Index Copernicus, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ERIH PLUS)

25. **Горохівська Т. М.** Концепція розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 75. С. 52–57. (Index Copernicus)

26. **Горохівська Т.** Критерії та показники розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 3 (22). С. 37–47. (Index Copernicus, Google Scholar, Research Bible, Directory of Open Access Journals, WorldCat)

27. **Горохівська Т.** Особливості організації процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 76. С. 48–52. (Index Copernicus)

28. **Горохівська Т.** До питання діагностичного апарату дослідження розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. № 62. Р. 26–32.

29. **Horokhivska T.** Developing professional pedagogical competency of lecturers in the leading EU countries. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2018. № 4, т. 8. С. 7–13. (Cabell's directory, EBSCO, Discovery Service, Google Scholar, World Cat)

30. **Horokhivska T.** Characteristics of developing professional-pedagogical competency in university teachers in the context of Polish experience. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2019. № 3, т. 9. С. 43–49. (Cabell's directory, EBSCO, Discovery Service, Google Scholar, WorldCat)

31. **Horokhivska T. M.** The personal-motivational component in professional-pedagogical competency of lecturers from technical universities. *Педагогічні науки*. 2020. Вип. 90. С. 86–92. (*Index Copernicus*)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

32. **Горохівська Т. М.** Професійно-педагогічна компетентність як умова становлення молодого педагога. *Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика*: матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. (Львів, 25 листопада 2016 року) / Національний університет «Львівська політехніка». Львів : ПП «Ощипок М. М.», 2016. С. 93–95.

33. **Горохівська Т. М.** Проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача вищого технічного навчального закладу. *Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 28 жовтня 2016 р. Київ : УМО НАПН України, 2016. С. 517–520.

34. **Горохівська Т. М.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності як складова системи підвищення кваліфікації викладачів. *Управління в освіті*: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 квітня 2017 р. Львів. Львів : Інститут права та психології НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 166–168.

35. **Горохівська Т. М.** До змісту структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу. *Матеріали III Графічно-інформаційного форуму присвяченого пам'яті професора Маргарити Федорівни Юсупової*/ за заг. ред. Д. Е. Кільдерова. Київ, 2017. С. 105–108.

36. **Горохівська Т.** До проблеми умов розвитку професійно-педагогічної компетентності педагога. *Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 листопада 2017 р.). Львів : ПП «Ощипок М. М.», 2017. С. 88–90.

37. **Горохівська Т.** Визначення феномена професійно-педагогічної компетентності викладача ВНЗ. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: тези доп. IX міжнар. наук.-практ. конференції (Хмельницький, 9–10 листоп. 2017 р.). Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 39–40.

38. **Горохівська Т.** До питання класифікації професійно значущих якостей особистості викладача. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез VII Всеукр. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 197–198.

39. **Горохівська Т. М.** Особливості розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи Канади. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Україна, 30 листопада – 1 грудня 2018 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. Ч. 1. С. 86–88.

40. **Горохівська Т. М.** До проблеми визначення структури професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.*: зб. тез наук. робіт

учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25–26 січня 2019 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 2. С. 110–112.

41. **Горохівська Т. М.** До питання розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи Японії. *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф. 29–30 березня 2019 р., Дніпро. Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. Ч. 1. С. 237–238.

42. **Горохівська Т.** До питання розуміння сутності професійно-педагогічної компетентності викладачів в країнах Європейського Союзу. *Управління в освіті*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 4–5 квітня 2019 р.) Львів : Левада, 2019. С. 70–73.

43. **Горохівська Т. М.** Системний підхід до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача ЗВО. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез VIII Всеукр. наук.-практ. конф. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 198–199.

44. **Горохівська Т. М.** Компетентнісний підхід як стратегічний орієнтир розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 24–25 травня 2019 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 85–87.

45. **Горохівська Т. М.** До питання співвідношення понять «професійно-педагогічна компетентність» і «професійна готовність» викладача. *Традиції та новачії у сфері педагогіки та психології*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 6–7 грудня 2019 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 58–61.

46. **Горохівська Т. М.** Функціонально-технологічний компонент у структурі професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Україна, 5–6 червня 2020 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. С. 95–98.

47. **Горохівська Т. М.** Пізнавально-інтелектуальний компонент у структурі професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Фактори розвитку педагогіки і психології в XXI столітті* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, Україна, 12–13 червня 2020 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. С. 67–71.

48. **Горохівська Т. М.** Особливості рефлексивно-регулятивного компоненту професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність* : матеріали II Міжнар. наук. конф. 26–27 червня 2020 р., Дніпро. Дніпро : СПД «Охотнік», 2020. С. 311–313.

49. **Горохівська Т. М.** Соціально-комунікативний компонент професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології* : зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26–27 червня 2020 року). Львів : ГО «Львівська

педагогічна спільнота», 2020. С. 94–97.

50. **Горохівська Т. М.** Педагогічні здібності як складова особистісно-мотиваційного компоненту професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук*: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 серпня 2020 р., Одеса). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 42–45.

51. **Горохівська Т. М.** Відбір і структурування змісту навчання викладачів фахових дисциплін в системі підвищення кваліфікації. *Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті* : зб. тез виступів учасників міжнар.наук.-практ. конф. (15–26 жовтня 2020 року). Рівне : РВЦ МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2020. С. 64–67.

52. **Горохівська Т. М.** Закономірності і принципи концепції розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries* : proceedings International scientific and practical conference, September 25-26, 2020. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 2. P. 19–23.

53. **Горохівська Т. М.** Підвищення кваліфікації як чинник розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 2–3 жовтня 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 32–35.

54. **Горохівська Т. М.** Інноваційні форми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, Україна, 2–3 жовтня 2020 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. С. 78–81.

55. **Горохівська Т. М.** До питання методичного супроводу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи. *Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії*: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовтня 2020 р., Одеса). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 61–65.

56. **Горохівська Т. М.** Визначення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*: conference proceedings, October 23, 2020. Leipzig: Baltija Publishing, 2020. P. 68–71.

*Опубліковані праці, що додатково відображають
наукові результати дисертації*

57. **Горохівська Т. М.** Професійно-педагогічна компетентність як детермінанта професійної успішності викладача вищої школи. *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*: зб. наук. пр. Полтава : ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2017. Вип. 1. С. 149–157.

58. **Горохівська Т. М.** Методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти: навч.-метод. посіб. Дрогобич : Посвіт, 2020. 164 с.

59. Семінар педагогічних знань : метод. рекомендації до виконання курсових робіт для слухачів курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВНЗ / уклад. **Т. М. Горохівська**. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 36 с.

АНОТАЦІЇ

Горохівська Т. М. Теоретичні і методичні засади розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти). – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України. – Вінниця, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячене обґрунтуванню теоретичних, методологічних і методичних засад розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. Визначено поняття «професійно-педагогічна компетентність викладача технічного закладу вищої освіти», розкрито його структурні компоненти і окреслено місце в системі споріднених педагогічних категорій. Аргументовано сучасні методологічні підходи до проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача. Схарактеризовано особливості професійно-педагогічної діяльності викладачів технічних ЗВО, представлено зарубіжний досвід розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи. Запропоновано концепцію, обґрунтовано педагогічні умови та розроблено структурно-функціональну модель розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО. Представлено навчально-методичне забезпечення процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО у межах підвищення кваліфікації. Визначено діагностичний апарат оцінювання ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО (критерії, показники, рівні, комплекс методів діагностики). Експериментально перевірено та підтверджено методами математичної статистики ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних ЗВО в межах підвищення кваліфікації.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, викладачі фахових дисциплін, технічні заклади вищої освіти, педагогічні умови, структурно-функціональна модель, підвищення кваліфікації викладачів, неперервний професійний розвиток.

Гороховская Т.Н. Теоретические и методические основы развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технических высших учебных заведений. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 015 Профессиональное образование (по специализациям) (13.00.04 – теория и методика профессионального образования). – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины. – Винница, 2021.

Диссертационное исследование посвящено обоснованию теоретических, методологических и методических основ развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технических высших учебных заведений. Определено понятие «профессионально-педагогическая компетентность преподавателя технического высшего учебного заведения», раскрыто его структурные компоненты и определено место профессионально-педагогической компетентности в системе близких педагогических категорий. Аргументировано современные методологические подходы к проблеме развития исследуемой компетентности преподавателя. Охарактеризовано особенности профессионально-педагогической деятельности преподавателей технических вузов, представлено зарубежный опыт развития профессионально-педагогической компетентности педагогов высшей школы. Предложено концепцию, обосновано педагогические условия и разработано структурно-функциональную модель развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технических вузов. Представлено учебно-методическое обеспечение процесса развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технических вузов в рамках повышения квалификации, определено диагностический аппарат оценки эффективности развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин (критерии, показатели, уровни, комплекс методов диагностики). Экспериментально проверено и подтверждено методами математической статистики эффективность предложенной модели развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технических вузов в рамках повышения квалификации.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, преподаватели специальных дисциплин, технические высшие учебные заведения, педагогические условия, структурно-функциональная модель, повышение квалификации преподавателей, непрерывное профессиональное развитие.

Horokhivska T.M. Theoretical and Methodical Principles of Developing Professional-Pedagogical Competency in Lecturers of Professional Disciplines from Technical Universities. – Qualification research (retaining manuscript rights).

Thesis for an academic degree of Doctor of Science in Pedagogy. Specialty 015 Professional Education (based on specializations) (13.00.04 – Theory and Methods of

Professional Education). – Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2021.

The thesis justifies theoretical, methodological and methodical principles of developing professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities. It defines the concept of professional-pedagogical competency of professional disciplines lecturers from technical universities as a complex, integrative, professional and personal quality, which characterizes the set of axiological-motivational resources, the system of socially and professionally important qualities and abilities, the range of psychological, pedagogical and subject knowledge, professional abilities and skills, the experience of communication and self-knowledge which ensure effective implementation of professional-pedagogical activities and further self-development.

The thesis reveals structural components of professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities. They are as follows: motivational-axiological (the well-developed system of lecturers' personal qualities, values and motives); cognitive-intellectual (it is based on profound professional knowledge which ensures variability and efficiency of the educational process); functional-technological (the activities aimed at effective implementation of the educational process, which involves developing skill groups related to relevant functions of professional-pedagogical activities, such as organizational, research-oriented, intellectual, creative, thematic-methodical, design-related); social-communicative (ability to establish productive interaction with students and colleagues in the system of pedagogical and interpersonal relations); reflexive-regulatory (ability to control one's behaviour (the regulatory component) by understanding the reasons for one's actions and acts (the reflexive component)).

Also, the thesis specifies the role of professional-pedagogical competency in the system of related pedagogical categories (professional-pedagogical culture, pedagogical skills, pedagogical qualification, pedagogical professionalism, professional readiness). It substantiates modern methodological approaches to developing professional-pedagogical competency in lecturers (systemic, andragogical, competence, activity-related, personality-oriented, acmeological, functional, integrative, innovative, creative).

The thesis studies the current regulatory framework of professional-pedagogical activities of lecturers from technical universities, types of professional-pedagogical activities of research and teaching staff, as well as features of functional structure and content of professional activities carried out by lecturers. The thesis singles out and justifies the principles of developing professional-pedagogical competency in lecturers from technical universities: *general didactic principles* (scientificity, continuity, awareness and activity); *principles of professional education* (fundamentality, professional focus, integration, problem-solving, individualization, consistency, consecutiveness); *principles of pedagogical education* (subjectivity, variability, predictability, democratization); *andragogical principles* (reliance on the experience of adult students; adjustment of outdated experience and personal attitudes hindering the acquisition of new knowledge; modernization of learning outcomes; elective learning; development of educational needs); *specific principles* (professional-pedagogical self-development; systematic improvement

of pedagogical qualification; lecturers' purposeful involvement in innovative activity; dialogical interaction between the actors in the educational process; reflexive focus of professional-pedagogical competency development). Besides, the thesis presents the experience of the leading countries (the UK, France, Germany, Belgium, Denmark, Finland, Poland, the USA, Canada and Japan) in developing professional-pedagogical competency in lecturers.

The thesis presents the concept of developing professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines. It serves as the basis for planning and organizing the actions to realize the professional development of research and teaching staff. It justifies pedagogical conditions (ensuring continuous development of professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities; cultivating lecturers' positive motivation and values-based attitude towards self-education, self-development and self-realization during professional development; incorporating innovative developmental technologies in the content of postgraduate professional-pedagogical training of lecturers from technical universities; ensuring the subject-subject interaction within the educational-professional environment of postgraduate pedagogical education; encouraging lecturers of professional disciplines towards pedagogical reflection so that they can build their trajectories of professional development) and presents the author's structural-functional model, which logically reflects the interrelated target-based, theoretical-methodological, procedural-technological, monitoring-effective components (blocks) of developing professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities.

The thesis offers scientific and methodological support for developing professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities within the professional development framework. It should consist of five stages (motivational-instructional, prognostic-designing, cognitive, procedural, reflexive-productive). It also determines diagnostic tools for assessing the effectiveness in the development of professional-pedagogical competency in professional disciplines lecturers from technical universities. They include criteria (axiological-motivational, integrative-cognitive, organizational-methodical, operational, personal-communicative, research-related, evaluative-reflexive), indicators, levels (adaptive, normative, productive and creative) and diagnostic methods.

The thesis experimentally verifies and confirms the effectiveness of the author's structural-functional model for developing professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities within the professional development framework by methods of mathematical statistics. Finally, it offers a prognostic justification of prospective areas in the development of professional-pedagogical competency in lecturers of professional disciplines from technical universities.

Keywords: professional-pedagogical competency, lecturers of professional disciplines, technical universities, pedagogical conditions, structural-functional model, advanced training of lecturers, continuing professional development.